

הרב שלמה זאב פיק

מצוות יום טוב במקדש ובגבולין*

כשבאים לבדוק את המועדים בישראל וטיב קדושתם ומצוותם, מתברר שיש הבדל מהותי בקיום מצוותם **במקדש**¹ לעומת **בגבולין**. לא מדובר כאן בקרבנות לעומת יתר המצוות אלא מדובר באותן מצוות, כגון לולב, שופר, שמחה ועוד. נענין בקיום המצוות במועדים וננסה להבחין בקיומם השונה במקדש ובגבולין.

פסח וחג המצות

המענין היטב בפסוקים בספר ויקרא, פרק כ"ג רואה מיד שיש שני חגים שונים:

(ה) "בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה: (ו) ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות לה' שבעת ימים מצות תאכלו: (ז) ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו: (ח) והקרבתם אשה לה' שבעת ימים ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו:"

הרי ביום י"ד של ניסן יש "פסח לה'" מה שאין כן ביום ט"ז יש בו חג המצות לה'. הראשון הוא יום שכולו תלוי במקדש, שהרי זה היום שמקריבים את קרבן הפסח, שהקרבנו היא רק במקדש. יתר-על-כן, אין בו איסור מלאכה, ומשמע שאין בו דין של מקראי קודש. מה שאין כן ביום ט"ז מתחיל חג המצות, והוא לשבעת ימים ושייך התואר "מקרא קדש". אמנם יש קרבן הנקרב בימים אלו, אבל החיובים בקום ועשה ובלא תעשה של חג המצות, אינם תלויים במקדש,

* רוב הדברים הכתובים כאן לקוחים משיעורי מו"ר הגאון האמיתי הרב ר' יוסף דוב סולובייצ'יק זצ"ל (הידוע בפי תלמידיו כ"הרב"י) שאמר במשך שנים לפני כל חג, מלבד מה שכתוב בפרק "פסח וחג המצות".

1. להגדרת מקדש לעניין לולב ושופר, ואם זה כולל את העזרה, הר הבית או כל העיר ירושלים, עיין בדברי הרב ר' יוסף דוב סולובייצ'יק זצ"ל שהתפרסמו תחת הכותרת "בענין חיוב לולב במקדש, במקדש או בירושלים", מסורה, יד (תשרי תשנ"ח), עמי מה-מו.

אלא שייכים גם בגבולין. המוקד של הארבע עשרה של ניסן הוא הקרבן פסת, השייך למקדש, מה שאין כן מליל ט"ו מתחיל חג ששייך לכל העולם, מקדש וגבולין². השאלה היא: האם איסורי חמץ, דהיינו איסור אכילה, הנייה, ובל יראה ובל ימצא חלים ביום י"ד כשם שחלים בכל שבעת ימי חג המצות?

שאלה זאת מתבטאת במיוחד באיסור אכילה ואיסורי "בל יראה ובל ימצא" ביום י"ד מחצות היום. הרי אותו יום אינו חג המצות, ולכן האם קיים איסור חמץ כבר מחצות יום ארבע עשרה?

רש"י במסכת פסחים (ד, ע"א) למד שהאיסור של חמץ מחצות יום ארבעה עשר מקורו בבל יראה ובל ימצא. רש"י שם, כתב בד"ה בין לרי מאיר ובין לרי יהודה: "דאיפליגו צמתניתין צהרסק דעצוד רצנן לדאורייתא, חמץ אינו אסור מן התורה צבל יראה וצאכילה אלא משש שעות משעצרו שש שעות כדילין לקמן מן אך חלק ומן לא תשמט על חמץ".

אבל מצאנו מחלוקת בדברי הרמב"ם, הלכות חמץ ומצה (פ"ג, הי"ח) שכתב:

"לפיכך אם לא ביטל קודם שש ומשש שעות ולמעלה מצא חמץ שהיה דעתו עליו והיה בלבו ושכחו בשעת הביעור ולא ביערו הרי זה עבר על לא יראה ולא ימצא שהרי לא ביער ולא ביטל ואין הביטול עתה מועיל לו כלום לפי שאינו ברשותו והכתוב עשהו כאילו הוא ברשותו לחייבו משום לא יראה ולא ימצא...".

הראב"ד השיג על דבריו וכתב:

"לפיכך אם לא ביטל קודם שש ומשש ולמעלה מצא חמץ הרי זה עובר על לא יראה ולא ימצא א"א אולי סובר זה המחבר שהוא עובר משש שעות ולמעלה בלא יראה ולא ימצא ואינו כן דשבעת ימים כתיב".

הראב"ד למד בדברי הרמב"ם כמו רש"י, וחלק עליו. ממילא לפי דברי הראב"ד אין איסור בל יראה ובל ימצא בערב פסת. כך למד הרב המגיד (שם הי"ח) בדברי הרמב"ם עצמו שאין איסורי בל יראה ובל ימצא בערב פסת, וכל מה שהרמב"ם כתב: "עבר על לא יראה ולא ימצא" הוא רק אחרי כניסת יום טוב בליל ט"ו ואילך. לפי זה משמע שאין איסור בל יראה ובל ימצא מדאורייתא בערב פסת. אולם, יש שלומדים שיש איסור לקיים חמץ בערב פסת, אבל לא מפאת הלאו אלא מפני שיש איסור עשה. נמצא שלפי רש"י ורמב"ם אליבא דראב"ד, יש איסור בל יראה ובל ימצא כבר ביום עד אחרי חצות, מה שאין כן לפי הראב"ד עצמו ורמב"ם אליבא דרב המגיד אין איסור בל יראה ובל ימצא. ממילא לפי שיטה זאת, יש חילוק ברור בין יום י"ד שאין איסור בל יראה

2. עיין בדברי תוס' קידושין לו, ע"ב, ד"ה ממחרת.

ובל ימצא מפני מוקד היום הוא המקדש, מה שאין כן בגבולין מיום ט"ו, שאז חל איסור של בל יראה ובל ימצא.

לענין אכילת חמץ בערב פסח אחרי חצות, מצאנו מחלוקת תנאים בין רבי יהודה לבין רבי שמעון. לפי רבי יהודה יש איסור אכילת חמץ בערב פסח, אבל אין בו איסור כרת אלא איסור לאו בלבד. זה נלמד מן הפסוקים (דברים ט"ז, ב-ג): "וַיִּזְבַּחַתָּהּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשִׁכְנוֹ שְׁמוֹ שֵׁם: לֹא תֹאכַל עִלְיוֹ חֻמֶּץ..."³, לפי רבי שמעון, אין איסור לאו באכילת חמץ בערב פסח אחר חצות.⁴

מחלוקת זאת היא גם מחלוקת בין הרמב"ם לבין הראב"ד. הרמב"ם פסק בהלכות חמץ ומצה (פ"א, ה"ח), כשיטת רבי יהודה, ולמד את האיסור אכילה מהדרשה של לא תשחט:

"אסור לאכול חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה שהוא מתחילת שעה שביעית ביום, וכל האוכל בזמן הזה לוקה מן התורה שנאמר (דברים ט"ז) לא תאכל עליו חמץ, כלומר על קרבן הפסח, כך למדו מפי השמועה בפירוש דבר זה לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא בין הערבים והוא חצי היום".

בהשגות שלו שם (ד"ה וכל האוכל בזמן הזה לוקה מן התורה) הראב"ד חולק ופוסק כרבי שמעון:

"א"א מלקות מחצות ואילך אינו מחוור דכיון דקיי"ל כר"ש (פסחים כח) בלפני זמנו ואחר זמנו דלא דריש הנך קראי לא תאכל לא תאכלו בלפני זמנו ולאחר זמנו נהי דאסור באכילה מן התורה מביום הראשון תשביתו שאור או מלא תשחט על חמץ כדברא (פסחים ה) אבל איסור הנאה ליכא מן התורה ומלקות נמי ליכא".

הראב"ד למד שלפי רבי שמעון יש איסור דאורייתא לאכול חמץ בערב פסח, ומשמע שלפי הסברה הראשונה הראב"ד למד שהאיסור של אכילה מ"ביום הראשון תשביתו שאור" הוא איסור עשה. לפי הסברה השנייה, אמנם יש איסור "לא תשחט" אבל אין בו מלקות.⁵

3. יש לומדים מן הפסוק (שמות י"ג, ז): "מצות יאכל את שבעת הימים", את, לרבות יום י"ד בניסן ואז יש כאן לאו הבא מכלל עשה. עיין במכילתא דרבי ישמעאל בא, מסי דפסחא בא פרשה י"ז ד"ה מצות יאכל: "מצות יאכל את שבעת הימים למה נאמר לפי שלא למדנו על החמץ שהוא אסור משש שעות ולמעלה, מנין שהוא אסור משש שעות ולמעלה, ת"ל מצות יאכל את שבעת הימים..." ועיין בדברי "אמרי בינה" ו"משך חכמה".

4. ראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך ט"ז, עמ' סה ואילך למכלול השיטות בעניין זה.

5. כמו כן יש מחלוקת בין הראב"ד לבין הרמב"ם אם יש איסור דאורייתא של הנאה מחמץ כבר

לסיכום, בעניין איסור אכילת חמץ בערב פסח אחרי חצות, הן לפי הרמב"ם, והן לפי הראב"ד בסברתו השנייה, מקור האיסור הוא מן המקדש, שחיטת קרבן פסח, וממילא אין כאן איסור כרת ורק איסור לאו שיש בו מלקות לפי הרמב"ם, ולפי הראב"ד איסור דאורייתא בלבד ואין בו מלקות, וזה מאותו פסוק של שחיטת קרבן פסח במקדש שלמד ממנו רבי יהודה והרמב"ם.

נמצא, שאין איסור אכילת חמץ בערב פסח דומה לשבעת ימי חג המצות. ביום ארבע עשרה בניסן מקור האיסור הוא במקדש, שחיטת קרבן פסח, לעומת שאר ימי החג שמקורות האיסורים הם לאויים עצמאיים, ויש עונש כרת על אכילתו. והסמ"ק, סי' רכב, הוסיף שלפי זה יש עוד נפקות שהרי הוא פסק שיש הבדל בין השיעורים של ערב פסח לעומת שבעת ימי החג:

"ומיהו קבלתי מרבנתי בשם רבינו יב"א דלא חשיב תוך זמנו ליאסר במשהו כי אם דווקא בשבעת ימי הפסח דהיינו מתחילת ליל ראשון עד מוצאי פסח משום דאזו הוי בכרת, אבל משש שעות ולמעלה אף כל גב דאיכא לאו אינו אסור במשהו כי אם בנותן טעם...".

הרי לפנינו חילוקים ברורים בין איסור אכילת חמץ בערב פסח הנובע מן המקדש, לעומת איסור אכילת חמץ בימי חג המצות שאיסורו הוא בגבולין וכולל מקדש⁶.

חג שבועות

אם מחפשים הבדל בין מקדש לבין גבולין בחג שבועות, מיד עולה הדין שבגבולין כל החג מתבטא רק ביום אחד משא"כ במקדש יש דין של תשלומין בשבעת הימים שלאחרי כן, וכמו שניסח את זה הרמב"ם בהל' חגיגה (פ"א, ה"ז):

"מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג הסוכות חוגג את כל הרגל וביום טוב האחרון שהוא שמיני ואף השמיני תשלומי ראשון הוא, וכן מי שלא חג ביום חג השבועות

ביום י"ד אחר חצות היום. הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פ"א, ה"ט) כתב: "ומתחילת שעה ששית יהיה החמץ אסור באכילה ובהנייה כל שעה ששית מדברי סופרים ושא"כ היום משביעית ולמעלה מן התורה". לפי הראב"ד הנ"ל, אין איסור הנאה בחמץ עד ליל ט"ו. וכן לענין החזקת חמץ בערב פסח אחרי חצות, לפי הרמב"ם אליבא דרב המגיד וכן לפי הראב"ד אין איסור כל יראה ובי"י, אמנם לפי רש"י וכן לפי הרמב"ם אליבא דראב"ד יש איסור כל יראה ובי"י אחרי חצות בערב פסח, אבל יתכן שעדיין יש חילוק ביניהם. עיין עוד ב"מנחת חינוך", ריש מצוה יא.

חוגג כל שבעה ויש לו תשלומין כל ששת ימים שלאחר חג השבועות, ודבר זה מפי השמועה נאמר שחג השבועות כחג המצות לתשלומין".

היינו לעניין קרבנות מסויימים שנובעים מפני החג, יש הבדל יסודי בין שני המקומות, שבמקדש יש תוספת זמן לתשלומין, ובוהו שבועות דומה ליתר הרגלים.

אמנם בארץ ישראל, התקבל המנהג שבכל שבעת תשלומין אלו של חג השבועות אין אומרים תחנון, מפני דין הקרבן שבהם, אבל מעיקר הדין חייבים בתחנון וכמו שפסק הרמ"א וכמו שנהגו בחוץ לארץ, וכן נוהגים בחוגים מסויימים בארץ ישראל. אלא ביסוד הדבר, לכאורה אין הבדל בין מקדש לבין גבולין במהות היום שהוא רק יום אחד, ואין בו מצוות מיוחדות מלבד איסור מלאכה.

אבל נראה שחג השבועות שונה באופן יסודי משאר הרגלים, וצריכים להגדיר את האופי של החג. הרי בפרשת המועדים בפרשת אמור (ויקרא פרק כ"ג) כתוב:

(טו) "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהינה: (טז) עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה': (יז) ממושבתים תביאו לחם תנופה שתיים שני עשרנים סלת תהינה חמץ תאפינה בכורים לה': (כא) וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם בכל מושבתים לדרתים".

אחרי ספירת החמשים יום, יש חיוב להביא קרבן מן המנחה החדשה, דהיינו הם הביכורים שעל ידם נקרא היום "חג הביכורים". ומשמע מן הפסוקים, שחיוב קרבן זה הוא הגורם ש"בעצם היום הזה" קוראים "מקרא קדש" דהיינו שיש איסור מלאכה, שעוצרים את העם מלעשות מלאכה, ולכן היא נקראת עצרת. פשוטו של מקרא הוא שהביכורים – דהיינו שתי הלחם - גורמים לחלות קדושת היום ולא שקדושת היום גורמת להקרבת קרבן שתי הלחם⁷. מכאן היה נראה לסבו של הרב יוסף דב הלוי סולוביצ'יק זצ"ל, הגאון ר' חיים מבריסק זצ"ל, להחשיב את חג השבועות לחג של שתי הלחם (חג הביכורים) ולא לחג של מתן תורה. בתורה לא כתוב "זמן מתן תורתנו", דבר שצריכים להסיק מעצמנו על פי תורה שבעל פה.

7. הרב זצ"ל רצה לתלות את איסור מלאכה בביטוי של "עצם היום הזה" שמצאנו בהם שהמוקד הוא מקדש. וכן הביא ראיה מקרבן פסח, שכתוב בו "בעצם היום הזה", ובפרשת החודש (שמות י"ב) הוזכר קודם כל את כל ענייני הלכות קרבן פסח, ורק בסוף יש ציווי על איסור מלאכה וקדושת היום של יום ט"ו בחודש הראשון.

יתר-על-כן, ר' חיים תמיד קרא את עשרת הדברות בטעם תחתון (על פי הגר"א), כולל בשבועות. זה מתאים לדבריו לעניין טיב חג שבועות שעיקרו הוא חג השתי הלחם הביכורים. לפי זה, מהות החג הוא מבוסס על המקדש וקרבת המיוחד שהוקרב בעצם היום הזה.

כעת נעניין בגורם לקדושת היום של חג השבועות. ברור שקדושת חג השבועות שונה מיתר הימים טובים. חג זה אינו נקבע ליום מיוחד בחדש, ובזמן שקידשו את החודש ע"פ הראייה, החג היה יכול לחול ביום ה' בחדש סיון (ניסן ואייר מלאים), יום ז' בסיון (ניסן ואייר חסרים) ויום ו' בסיון (אם אחד מלא וזולתו חסר כמו בזמן הזה לפי החשבון). הקובע של חג השבועות הוא יום חמישים מהקרבת העומר ולא התאריך של הלוח שבזמנינו במקרה הוא ביום ו' לסיון.

הרב הצביע שמצאנו כעין זה בשמיטה ויובל שקדושת יובל תלויה בספירת השנים ושני השמיטה. ר' חיים חידש בספרו על הרמב"ם שאין המניין ביובל מעשה מנין סתם, אלא, מנין הבא ליצור ולקבוע את שנת היובל. מה קובע את שנת החמישים היובל? ספירת מ"ט שנים לפני כן. המניין יוצר את שנת היובל, וממילא מתקדשת שנת החמישים, וחל בה שחרור העבדים. כך אפשר להסביר גם בספירת העומר. הספירה אינה כנטילת לולב, אלא, על ידי הספירה יוצרים את יום החמישים, וזה יוצר את קדושת חג השבועות.

ראינו שלכאורה הספירה של חמישים יום הוא הגורם את החיוב של קרבן ביכורים והקדושה של יום טוב. אפילו בזמן הזה שאין קרבן, לכל הפחות יש סברה שאם יש חיוב וקיום ספירה של ספירת העומר מדאורייתא, כשיטת הרמב"ם, מובן איך יום החמישים הוא חג השבועות מדאורייתא, ואפשר לתפוס את קרבן הביכורים כאמצעי להחיל את הקדושה, וכשאינן קרבן, אז עצם הספירה תעשה את זה, דומיה לשמיטה ויובל. אבל לפי רוב הראשונים החולקים על הרמב"ם, שבזמן הזה כל הספירה היא רק מדרבנן מפני שאין מקדש ואין קרבן, למה חלות חג השבועות אינו רק מדרבנן? לתרץ קושיה זאת הביא הרב סולוביצ'יק זצ"ל את דברי המדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרתא) לפרשת ראה (עמ' כז במהד' ר"ש באבער):

"ועשית חג שבועות לה' א-להיך: מה ת"ל לפי שנאמר (שמות כ"ג) יחג קציר בכורי מעשיך. שלא תאמר אם אין קציר אין אתה עושה יום טוב לכך נאמר יועשית חג שבועות כגון שישראל בגלות ואין להם קצירת העומר ואפילו הכי ועשית חג שבועות".

יש גזירת הכתוב מיוחדת ששבועות חל מן התורה. נראה שהדרשה הזאת

סוברת גם כן שאין מצוות ספירה בזמן הזה מדאורייתא מפני שישראל בגלות ואין מקדש ואין קרבן, ולכן צריכים גזירת הכתוב מיוחדת לחדש שבכל זאת חלות חג השבועות היא מן התורה. ואיך חלות זה הוא מן התורה? צריך לומר, שאמנם אין חיוב לספור מן התורה, אבל יש קיום ספירה מן התורה.

לפי זה, הרב חידש שיש שני דינים בספירת העומר: יש דין שחיוב ספירה חל על כל יחיד ויחיד, דהיינו כל אחד חייב במעשה ספירה⁸. ויש דין לספור לקראת חג השבועות, כדי ליצור את המועד הזה. ובמי תלויה יצירת וקביעת חג השבועות? לא בכל יחיד ויחיד, אלא, תלויה היא בכנסת ישראל שהיא חייבת לספור כדי לקבוע את חג השבועות.

נראה להוסיף על פי זה, שלמעשה כלל ישראל קובע את קדושת המועד והחודש, ובית הדין הגדול המבצע זאת מייצג את כלל ישראל. בהעדר בית הדין הגדול, אז חוזר התפקיד לכנסת ישראל, לקדש את המועד ולהכריז על החודש, כדברי הרמב"ם בספר המצוות⁹. הוא הדין בספירת העומר: בהעדר בית הדין הגדול הסופר את השבועות כדי לקדש את חג השבועות, מוטל התפקיד על כנסת ישראל.

הרב הביא כמה ראיות לדבריו, ולפי זה הסביר כמה שיטות שאנו מוצאים בראשונים:

א. שיטת הבה"ג (שהביאו התוספות במגילה כ, ע"ב): "ובה"ג כתב דהיכא דאינשי לברך בלילה ימנה למחר בלא ברכה וכן הלכה אבל אם שכח לילה ויום לא ימנה עוד בברכה דבעינן תמימות".

לפי הבה"ג, מי שלא ספר בלילה, יכול לספור ביום בלי ברכה, אבל אינו מפסיד את המניין, ובלילה יכול הוא להמשיך ולספור בברכה. ולפי הני"ל, מיושבת שיטת הבה"ג. בלילה יש מעשה ספירה, והיא החיוב של כל יחיד ויחיד, ובוה יש דין של "תמימות", של יום ולילה. אם חסרה "תמימות" זו, אין מברכים. אבל בכל משך יממה זאת יש לספור כדי לקבוע את חג השבועות, וממילא יש גם ביום קיום מצוות הספירה, דהיינו קיום של כלל ישראל כדי לקבוע קדושת יום טוב של חג השבועות. חסר אמנם החיוב על הפרט, ולכן אינו יכול לספור בברכה.

8. בזה יש מחלוקת אם הספירה היא דאורייתא או דרבנן. ראה עוד בשם הרב סלובייצ'יק, "בענין ספירת העומר", מסורה, חוב' ג (ניסן תשי"ג), עמי לה-לח. וכן, עיין בדברי הגר"צ שכתר, "בירורים בעניני ברכות המצוות", אור המזרח, לו, חוב' ג-ד (קלד-קלה) (ניסן-תמוז תשמי"ט), עמי 238-239] = הגר"צ שכתר, ארץ הצבי, ניו יורק תשנ"ב, עמי יז-יח.

9. כן אמר הגר"א ליכטנשטיין שליט"א, ובמיוחד על פי דברי הרב, "קביעת מועדים על פי הראיה ועל פי החשבון", חידושי הגר"מ והגר"ד, עמי מז-סה, בענין קידוש החודש והזמנים.

אבל, ספירה זאת מצילה את המניין של היחיד, ויכול הוא להמשיך ולספור בלילה הבא עם ברכה¹⁰.

ב. ספרותא דבי רש"י (מחזור ויטרי, ה' פסח, עמ' 301-302, ס"י קד): ר' [=רש"י] התפלל ערבית ביום. ולא רצה לברך על ספירת העומר עם האחרים כי היה דואג שמא יעשה ברכה לבטלה. וספר עם האחרים ולא בירך. והיינו תמיהים ספירה זו למה. ואמ' [שמא] אשכח ונמצאתי קרח מיכן ומיכ'.

אם רש"י התפלל מעריב עם הציבור בבית הכנסת בפלג המנחה, הוא ספר בלי ברכה עם המתפללים, ואח"כ ספר בלילה ביחידות בביתו עם ברכה. אם שכח לספור בלילה, ספר בכל זאת למחרתו, דהיינו בערבית מבעוד יום, בלי ברכה עם המתפללים, ואחר כך ספר בלילה בביתו עם ברכה. וקשה, ממה נפשך, אם יצא ידי חובת הספירה במעריב עם הציבור מפלג המנחה, איך הוא ספר בלילה עם ברכה? ואם לא יצא ידי חובתו בספירה בבית הכנסת, אז איך זה הציל אותו, והוא יצא ידי חובתו, אם שכח לספור בלילה? אלא יש שני קיומים נפרדים כמו שהסברנו – קיום היחיד וקיום הציבור. וזה הפשט בנוהגו של רש"י.

הספירה שסופרים בבית הכנסת היא חלק מן הקיום של מצוות הציבור לקבוע את חג השבועות, וזה יכול להיות גם בזמן מעריב מפלג המנחה, אבל החובה על הפרט, היא רק בלילה ממש. ממילא, יכול הוא לברך בלילה. ממילא, אותה ספירה בבית הכנסת היא כמו הספירה ביום לפי הבה"ג. יש קיום ספירה המצילה את היחיד אם שכח לספור בלילה, וכחלק מן הציבור יש ליחיד קיום זה, אבל אין לו חיוב בזה, ולכן אינו יכול לברך עליה, אבל היא מצילה ומאפשרת את המשך הספירה שלו, אם הוא שכח לקיים את החיוב המוטל עליו, שרק על מעשה ספירה בלילה הוא מברך.

לפי כל האמור, נמצא, שיש שני עניינים הגורמים לחלות קדושת חג השבועות:

(א) הקרבת העומר עם הספירה המובילות להקרבת שתי הלחם שהן מנחה חדשה לה', וזו גורמת לחלות קדושת היום.

(ב) כנסת ישראל יוצרת וקובעת את קדושת החג ע"י הספירה שהם סופרים.

ואולי היה אפשר לומר עוד בזה¹¹, שהמניין של חמישים יום שמוזכר בפרשת

10. עיין בבה"ג, מהד' ר"ע הילדסהיימר, ירושלים תשל"ד, ח"א, עמ' 298-299, שרבו בו הנוסחאות. יש נוסח שאפשר לברך על הספירה ביום (י"ואי לא בריך עד למחר, מברך ביממא"י). נמצא, שגם על הקיום של הציבור אפשר לברך.

11. אפשרות זו שמעתי מחתנא דבי נשיאה, מו"ר הרב אהרון ליכטנשטיין שליט"א, אלא הוספתי נופך משלי.

אמור, הוא מנין היחיד, הוא החובה על כל יחיד, וכמו שכתוב "וספרתם לכם". מה שאין כן הספירה של פרשת ראה "שבעה שבועות תספר לך" (דברים ט"ז, ט) הוא הספירה של כנסת ישראל, וכמו שכתוב "וספרת לך" הכתוב בספירת שמיטין. כן הבין הספרי לפרשת ראה שהיא מצווה על בית דין, דהיינו על בית דין הגדול, דומיה למצוות ספירת בית דין בשמיטה ויובל.

על פי זה, בהעדר של בית דין הגדול שסופר ומקדש את חג השבועות, אז התפקיד מוטל על כנסת ישראל, דומיה לקידוש החודש שבהעדר בית דין הגדול, אז התפקיד מוטל על כנסת ישראל בהכרזת החודש, וכדברי הרמב"ם בספר המצוות. לפי זה, מנין הימים הוא לקבוע את הבאת שתי הלחם, הביכורים, ובהעדר קרבן, יש מחלוקת אם אז הספירה היא מן תורה או רק מדרבנן. אבל המנין של שבועות בפרשת ראה, הוא כדי לקבוע חג השבועות, ובהעדר בית דין, החיוב מוטל על כלל ישראל. נמצא שהגורם של חג הביכורים הוא מנין הפרט של חמישים יום, והגורם של חג השבועות הוא מנין השבועות.

מצאנו שני סוגים של קורבנות בימים טובים:

(א) קורבנות שהמחייב שלהם הוא קדושת היום, והם הרשומים בספר במדבר בפרשת פנחס.

(ב) ויש עוד סוג של קורבנות שהם חובת היום, והם נרשמים בדרך כלל בספר ויקרא.

הקורבנות של פרשת אמור, דהיינו שתי הלחם הם מחובת היום, שחובת היום היא הבאת שתי הלחם והקורבנות הנלווים. קורבנות של פרשת פנחס, דהיינו המוספים, הם קורבנות שהמחייב שלהם היא קדושת היום. המחייב של חובת היום, שמהותו הוא כולו מקדש, היא העומר, וספירת חמישים יום, והקרבת שתי הלחם בעצם היום הזה שהיא גורמת לחלות הקדושה. החג הזה שמהותו כולו מקדש, הוא חג הביכורים. אבל המחייב של המוספים הוא קדושת היום.

ואמנם גם כאן הספירה גורמת לחלות הקדושה, אלא כאן ספירת כלל ישראל בכל מקום שהם, אפילו בגולה, היא הגורמת את קדושת היום. אמנם, הקדושה מתבטאת בהקרבת קורבנות, אבל יש לה גם כן ביטוי באיסור מלאכה, בשם עצרת, ובשם חג השבועות. מהות החג הזה, הוא גבולין עם מקדש, שהגורם שלו הוא כנסת ישראל בכל מקום שהם¹².

12. הרב הצביע לדברי האונקלוס לבמדבר כ"ח, כו: "ויביום הבכורים בהקריבכם מנחה תדשה לה' בשבעת ימים מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו", "וביום דבכוריא בקרוביכון מנחתא חדתא קדם ה' בעצרתכון מערע קדיש יהי לכון כל עבדת פולחן לא תעבדון". הרי אונקלוס השתמש בביטוי "עצרת" המכוון לאיסור מלאכה עבור השם "שבועות".

ראש השנה

שנינו במשנה בתחילת פרק רביעי של מסכת ראש השנה: "יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה". על משנה זאת יש דיון בתלמוד בבלי, מסכת ראש השנה (כט, ע"ב):

"מנא הני מילי? אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא: כתוב אחד אומר (ויקרא כ"ג) 'שבתון זכרון תרועה', וכתוב אחד אומר (במדבר כ"ט) 'יום תרועה יהיה לכם'. לא קשיא; כאן ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן ביום טוב שחל להיות בחול.

אמר רבא: אי מדאורייתא היא במקדש היכי תקעינן? ועוד: הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי, דתנא דבי שמואל: (במדבר כ"ט) 'כל מלאכת עבדה לא תעשו' - יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת, שהיא חכמה ואינה מלאכה. אלא אמר רבא: מדאורייתא מושרא שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה. דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דלולב, והיינו טעמא דמגילה".

משמע ממסקנת הבבלי, שאין הבדל מהותי בין מקדש לבין גבולין, אלא שגבולין שזה מקום של המון העם, היה צורך לגזור גזירה לא לתקוע שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. אבל במקדש אין חשש לזה, מפני שכהנים זריזים הם ושם מקום הסנהדרין הגדולה, וממילא לא יבואו לעבור על איסור מדאורייתא.

אמנם המעיין בירושלמי, מסכת ראש השנה ריש פ"ד (דפוס ונציה נט, ע"ב, מ"ז) יגלה טעם אחר להבדל בין מקדש לבין גבולין:

"יום טוב של ראש השנה כו' רבי אבא בר פפא א"ר יוחנן ורשב"ל הוון יתיבין מקשיי אמרין תנינן יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה, אין דבר תורה הוא אף בגבולין ידחה, אין לית הוא דבר תורה אף במקדש לא ידחה? עבר כהנא אמרין הא גברא רבה דנישאו ליה אתון שאלון ליה. אמר לון כתוב אחד אומר יום תרועה וכתוב אחר אומר זכרון תרועה, הא כיצד? בשעה שהוא חל בחול - יום תרועה,

בשעה שהוא חל בשבת - זכרון תרועה. מזכירין אבל לא תוקעין... מעתה אף במקדש לא ידחה? תנא באחד לחדש, מעתה אפילו במקום שהן יודעין שהוא באחד לחדש ידחה. תני ריש בן יוחי והקרבתם במקום שהקרבות קריבין...".

ברור שלפי הירושלמי יש הבדל מהותי בין מקדש לבין גבולין, שבגבולין אין פסוק להתייר תקיעת שופר ביום ראש השנה שחל להיות בשבת, אבל במקדש יש פסוק המתיר את זה¹³. לפי הירושלמי, הפסוק: "דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש" (ויקרא כ"ג, כד) מתייחס לגבולין שחל ראש השנה להיות בשבת ואז אין תקיעת שופר רק "זכרון תרועה". אולם כל הפרשה בבמדבר (כ"ט, א ואילך): "ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם" מדברת במקדש שהרי שם מדובר בקרבתות מוסף, ובמקדש יש לתקוע גם אם חל ראש השנה בשבת, ולכן כתוב "יום תרועה"¹⁴.

וצריך להבין את יסוד ההבדל בין מקדש לבין גבולין בעניין תקיעת שופר לשיטת הירושלמי. כדי להסביר יסוד הבדל זה, הוכיח מו"ר הרב סולוביצקי על פי הסוגיות במסכת ראש השנה שיש שני דינים בתקיעת שופר. יש מעשה מצוה לשמוע תקיעת שופר, וכדברי הגמרא בראש השנה, דף כח:

"שלחו ליה לאבוה דשמואל: כפאו ואכל מצה יצא. כפאו

13. ומו"ר הרב סולוביצקי זצ"ל העיר שבקס"ד של הבבלי אכן יש הבדל משמעותי בין מקדש לבין גבולין, זה היה מבוסס על פי פסוקים, וכשיטת הירושלמי. יתר-על-כן, מקור הדרשות היה מאמורי ארץ ישראל, שלכאורה מביעים מסורת ארץ ישראלית וכדברי הירושלמי. אלא שהבבלי דחה פירוש זה, והזדקק לדברי רבה כדי להסביר את דין המשנה. [לפי זה, נראה שלמסקנת הבבלי הפסוקים הנם אסמכתא ואין שום איסור דאורייתא בתקיעת שופר בגבולין].

הרב עוד הצביע, שבעוד שני מקומות מופיעים דברי רבה: בלולב ובמגילה. לעניין מגילה בפורים שחל להיות בשבת, אליבא דירושלמי יש גזירה כללית לא לקרוא כתובים בשבת, וממילא אסור לקרוא את המגילה. לעניין לולב ביום טוב ראשון החל להיות בשבת, אין שום תגובה מצד הירושלמי, ומשמע שבארץ ישראל, נטלו את הארבעת המינים ביום טוב ראשון החל להיות בשבת.

14. הרב זצ"ל הצביע שמעניינת היא שיטת הראב"ד על דברי הר"י למסכת סוכה, ריש בפרק לולב וערבה (פ"ד דמסכת סוכה) שכתב: "אלא הטעם מפני שאין לשופר עיקר מפורש בגבולין, שלא אמרה התורה שבתון זכרון תרועה אלא במקום והקרבתם אשה לה... אלא מדרשא אתי...". דברי הראב"ד מרחיקים לכת מדברי הירושלמי. הרי הראב"ד דייק שגם בפרשה בויקרא כתוב קרבתות, ולכן למד שהפסוק בבמדבר "יום תרועה" מתייחסת לראש השנה החל בימי חול, שאז זה יום תרועה, מה שאין כן, שראש השנה חל ביום שבת, אז יש זכרון תרועה, דהיינו "שבתון זכרון תרועה". ושני הפסוקים מדברים בשופר במקדש, מה שאין כן בגבולין מצוות שופר נלמדת מאיזו דרשה.

מאן? אילימא כפאו שד והתניא: עתים חלים עתים שוטה, כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו, כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו! אמר רב אשי: שכפאוו פרסיים. אמר רבא, זאת אומרת: התוקע לשיר יצא. פשיטא, היינו הך? מהו דתימא: התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל, אבל הכא (ויקרא כ"ג) זכרון תרועה כתיב, והאי מתעסק בעלמא הוא, קא משמע לך.

ומשמע שאין שום קיום מיוחד של זיכרון תרועה, דהיינו קיום שבלב, אלא שיש מצוה פיזית בלבד, וזה מקיימים אפילו בלי כוונה. אבל מהרבה גמרות אחרות וראשונים אמר הרב זצ"ל שיש קיום שבלב בשופר¹⁵, והסיק שיש שני דינים: המעשה המצוה שיש בזה קיום של מצות שופר. מעל ומעבר לזה, יש עוד קיום שבלב דומיא לתפילה, וקיום מצות שופר שבלב צריך לכתחילה גם לקיים¹⁶.

ואז חקר הרב בטיב הקיום שבלב של שופר, והגיע למסקנה שהקיום הוא קיום של שירה על פי הסוגיה במסכת ראש השנה (כו, ע"ב-כו, ע"א):

[כו, ע"ב] "משנה: שופר של ראש השנה של יעל, פשוט ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדין. שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר.
[כו, ע"א] רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא

15. הראיות הן, כפי שהרב הרחיב בדברים אלו:

(א) על פי הסוגיה בראש השנה כו, ע"ב: "מר סבר: בראש השנה כמה דכיף איניש דעתיה טפי מעליי ודברי רשיי שם: "בתפילתו פניו כבושין לארץ טפי עדיף, ולכך בראש השנה דלתפילה ולהזכיר עקידת יצחק בא, בעינן כפופין".

(ב) מעצם הצירוף של שופר ותפילה (ברכות שמונה עשרה של מוסף) משתמע שיש אותו סוג קיום, מלבד מה שנמצא בסוגיה בראש השנה (טז): "אמרו לפני מלכות, זכרונות, ושופרות כדי שתמליכוני עליכם, כדי שיעלה זכרוניכם לטובה, ובמה בשופר" והסביר הרב שאין תפילה רק דרך הפה אלא גם דרך השופר.

(ג) בסוף ברכת שופרות אומרים "כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה..." וזה דומה ל"שומע תפילה כל בשר עדיך" הרעיון הוא עניין תפילה.

(ד) הסוגיה במסכת ראש השנה (כו): "שופר כיון דלזכרון אתי, כלפני ולפנים דמי" פירוש הדבר ששופר מצביע על נוכחות של ה', וזאת תכונה של תפילה.

16. לעניין קיום שבלב במצוות, עיין דברי הרב י"ד סולובייצקי, על התשובה, ערוך עיי פי פלאי, ירושלים תשל"ה, עמ' 45-40 וליתר פירוט ובהירות לעניין שמחה ואבילות בשיעורים לזכר אבא מרי ז"ל, ח"ב, ירושלים תשמ"ה, עמ' קפח-קצ. לעניין קיום שבלב של אבילות, ראה עוד בהספדו של הרב על הרב חיים הלר זצ"ל, "פליטת סופרים", דברי הגות והערכה, עמ' 137 ואילך.

כמתניתין. אמר ליה רבא: לא אמרו אלא במקדש. תניא נמי הכי: במה דברים אמורים במקדש, אבל בגבולין: מקום שיש חצוצרות אין שופר, מקום שיש שופר אין חצוצרות. וכן הנהיג רבי חלפתא בציפורי, ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני, וכשבא דבר אצל חכמים אמרו: לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד. אמר רבא, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מאי קראה דכתיב (תהלים צ"ח) 'בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר, אבל בעלמא לא".

והסביר מרן הרב סולוביצקי זצ"ל שלפי הסוגיה בראש השנה בבית המקדש הייתה מצווה מיוחדת לצרף בתרועה את החצוצרות עם השופר. המצווה של "וביום שמחתכם" הצטרפה למצוות "יום תרועה", כדאיתא בילקוט שמעוני לבמדבר י', י: "וביום שמחתכם... רבי נתן אומר אינו צריך, שהרי כבר נאמר: ותקעתם בחצוצרות אלו שופרות...", וממילא שופר וחצוצרות התמזגו למצווה חדשה שמרכיביה הם שופר וחצוצרות, וזו המצווה והקיום של ב"חצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'".

בכל ראש חודש, תקעו בחצוצרות כשירה על הקרבן - הלויים שרו על היין והכתנים ליוו אותם בחצוצרות. לגבי דין זה, ראש השנה הוא ככל ראשי החדשים ויש בו גם את הקיום הזה. אבל במקדש בראש השנה יש לתקוע בחצוצרות באופן מיוחד וזה נלמד מ"ותקעתם בחצוצרות". בגבולין תוקעים בשופר; ובמקדש, שזה "לפני המלך ה'", בשופר ובחצוצרות. כשהמשנה אמרה ש"שופר מאריך..." פירושו שתוקעים גם בחצוצרות לא כמצוות חצוצרות אלא בתורת שופר, כמשלים מצוות שופר, ולכן לא תוקעים בחצוצרות במשך זמן שווה לתקיעת השופר.

נמצא שיש מושג חדש בחצוצרות שצריכים לתקוע בחצוצרות ביחד עם השופר (במקדש) ולמזג את החצוצרות עם השופר. יום תרועה במקדש מחייב שופר, אבל ביחד עם חצוצרות, מטעם "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'".

סיכום הרב שלפי זה, יש שתי מצוות של חצוצרות:

(א) לתקוע בחצוצרות על קרבן המוסף, והיא מצווה משותפת לכל ראש חודש וכדומה.

(ב) חצוצרות המלוות את השופר במקדש, וזה מיוחד לראש השנה. וראיה לכך, שבחצוצרות על הקרבן, הלויים עמדו בעזרה והכהנים בשולחן החלבים, משום שיש כאן חובת קרבן. אבל, בחצוצרות של שופר, הם עמדו בשערי מזרח ובהר הבית (ראש השנה כז, ע"א, עיין להלן), ובזה, הם דומים לשופר שהוא חובת גברא, ולכן, אפשר לקיים זאת, לא רק בעזרה אלא גם במחנה לוייה.

הרב העמיק עוד שתקיעת חצוצרות היא חובת שירה במקדש. "יום תרועה" מצטרף עם "וביום שמחתכם", לחייב מצווה חדשה של שירה במקדש בראש השנה. בדרך כלל, תקעו בחצוצרות בניסוך היין, ואין אומרים שירה אלא על היין. הפסוק של ו"תקעתם בחצוצרות" עניינו חובת שירה, ולא סתם שמיעת טכנית של קול חצוצרות. כמו כן, תקיעת חצוצרות עם שופר במקדש בראש השנה היא קיום של שירה. במקדש יש חובת גברא של שופר שהיא מצות שופר הנוהגת גם בגבולין, ובנוסף לכך יש קיום של שירה על ידי "בחצוצרות וקול שופר".

עוד בסוף הסביר הרב את שיטת רבי חנינא בן תרדיון שתקע בחצוצרות בראש השנה גם בגבולין. לפי דעתו, חיוב השירה נוהג גם בגבולין, דהיינו, חובת השירה בראש השנה אינה מוגבלת למקדש בלבד, אלא היא אוניברסלית. וחכמים שחלקו עליו, לא דחו זאת מכל וכל. כל טענתם היתה ש"לא היו נוהגין כך אלא בשערי מורח ובהר הבית בלבד". מודים חכמים שחובת השירה בראש השנה היא אוניברסלית, אלא, שהמנהג היה, שלא לתקוע בחצוצרות בגבולין אלא במקדש בלבד, אע"פ שלפי ההלכה, עקרונית מותר היה לעשות זאת. תוספת חצוצרות היא רק במקדש. בגבולין אפשר לקיים את חובת השירה בשופר בלבד. המחלוקת בין רבי חנינא בן תרדיון לבין חכמים היא, איך לבטא את השירה. לפי רבי חנינא בן תרדיון, מתקיימת החובה רק על ידי תקיעה בחצוצרות בפועל, הן במקדש והן בגבולין. ולפי חכמים יש הבדל בין גבולין לבין מקדש כיצד באה לידי ביטוי ומתקיימת חובת השירה: בגבולין על ידי שופר בלבד, ובמקדש על ידי חצוצרות עם שופר.

הוסיף הרב והסביר על ידי ניתוח הברכה של שופרות למה יש קיום שירה בתקיעת שופר בראש השנה אפילו בגבולין. מהו הקו המנחה של הברכה ופסוקי "שופרות"? אחרי "פתיחת התקיעתא" מתחילים מיד בקריאת פסוקים המזכירים את תקיעת השופר במעמד הר סיני, במתן תורה. מסיימים בפסוקים מכתבי הנביאים המזכירים את שופרו של משיח. ובתוכם, יש פסוקים מן הכתובים. מה עובר כחוט השני בפסוקי שופרות? גילוי שכינה! במקום שיש תקיעת שופר יש גילוי שכינה שהרי תקיעת שופר מבשרת ומכריזה את גילוי השכינה. מתחילים בגילוי שכינה מן העבר מעמד הר סיני, ומסיימים בגילוי שכינה לעתיד לבוא ימות המשיח.

יש עוד גילוי שכינה, גילוי השכינה, שבו כל העולם מרגיש בכל ראש השנה, ביום הדין. כשתוקעים בשופר בראש השנה, יש גילוי שכינה לכל יהודי. הקב"ה נמצא על ידך ולידינו, ושופט את מעשיך ומעשינו. וכן משמע מן הפסוקים של "שופרות" שצוטטו מן הכתובים: "עלה א-לוהים בתרועה, ה' בקול שופר". מתני? בראש השנה! "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'!" מתני? בראש השנה! "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו..." מתני? כשיש גילוי שכינה של ראש השנה! תקיעת השופר ביום זה מבשרת את גילוי השכינה של ראש השנה.

הרי לפנינו שלושה פסוקים, ובוזה היו צריכים להסתיים שלושה פסוקים מכתובים. אלא שבכך לא הסתיים העניין. יש פרק שלם של הללוהו - הפרק האחרון של ספר תהילים. מה מקומו כאן? וכדאי לשים לב לניגון של החזן. יש נוסח של ניגון מיוחד של ברכת שופרות, ובפסוקים אלה של פרק זה, נפסק הנוסח הרגיל, ומתחילים לשיר ניגון מרנן מלבב ומרומם. ברגע שהצהרנו על גילוי שכינה של ראש השנה, התחייבנו בחיוב שירה, שהרי גילוי שכינה מחייב שירה, וזו היא משמעות הפרק הזה באמצע שופרות. בשופרות אנו עומדים נוכח פני ה', ולכן אנו שרים שירה.

על פי דברים אלו של הרב זצ"ל אפשר גם להסביר את שיטת חכמי ארץ ישראל והירושלמי שבראש השנה שחל להיות בשבת תוקעין במקדש ולא בגבולין. מקדש שהוא מקום השקראת השכינה, מקום של גילוי שכינה, אז יש חיוב מיוחד בראש השנה שזה זמן של גילוי שכינה, שחל חובת שירה במיוחד במקדש, ואז אפילו בשבת יש חיוב לתקוע בשופר מטעם גילוי שכינה. מה שאין כן בגבולין, שאין מקום מקדש ואין מקום גילוי שכינה, אז בראש השנה שחל להיות ביום שבת אין חיוב לתקוע בשופר¹⁷.

חג הסוכות

ידוע ההבדל בין גבולין לבין מקדש לעניין קיום של ארבע מינים. החיוב של ארבע המינים בגבולין מן התורה הוא רק ביום הראשון לעומת הקיום במקדש שממשך כל השבוע עד שמיני עצרת. וכן הוא ברמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב (פ"ז, ה"ג):

"מצות לולב להנטל ביום הראשון של חג בלבד בכל מקום
ובכל זמן ואפילו בשבת שנאמר (ויקרא כ"א) 'ולקחתם
לכם ביום הראשון', ובמקדש לבדו נוטלין אותו בכל יום
ויום משבעת ימי החג שנאמר 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם
שבעת ימים...".

אכן יש מחלוקת ראשונים אם פסולי יום ראשון של ארבע מינים פוסלים גם בשבעת ימים במקדש או לא, ונראה לפרש שהמחלוקת היא אם המצוה במקדש היא במהותה אותה מצוה כמו בגבולין, דהיינו מצות לקיחה אלא שזה ממשיך במקדש כל שבעת ימים, ולכן כל הפסולין בארבע מינים גם פוסלים כל יתר שבעת ימי החג במקדש, או האם יש מצוה מיוחדת של שמחה שאמנם המעשה המצוה היא בלקיחת הארבע מינים אבל קיום המצוה היא שמחה לפני ה', ולכן אין כל הפוסלים ביום ראשון פוסלים בהמשך הימים.

17. דברינו הם על פי דברי מו"ר הרב הני"ל, אלא שלא שמעתי ולא מצאתי דברים אלו במפורש בדבריו (בינתיים), אבל כן משמע מן השיעורים. אבל נמצא לפי זה, שכל מטרת הפסוקים לומר שיש חיוב לתקוע במקדש ברי"ה החל בשבת, ובגבולין אין חובה אבל גם אין איסור (וזה אכן הרב כן אמר). מפני שאין פסוק ללמוד שיש חובה, זה אינו מחייב שיש איסור.

לפי הדברים האחרונים, אם מישהו נוטל את הלולב במקדש ביום ראשון של החג, יקיים שני קיומים: קיום של ולקחתם לכם המשותף לגבולין וכן יש לו קיום של ושמחתם המיוחד למקדש. נמצא שיש אותו מעשה מצוה במקדש ובגבולין אבל הקיום משתנה בין מקום גבולין (דהוי קיום של ולקחתם לכם בלבד) לבין מקדש (דהוי קיום של ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים וביום הראשון גם ולקחתם לכם)¹⁸.

וכן עצם הפרשה בספר ויקרא פרק כ"ג מצביע על ההבדל בין מקדש לבין גבולין, וכן למד הרב סולובייציק זצ"ל. החלק הראשון דן בעניין מקדש ומדגיש את הקרבנות (והבלטנו את הפסוקים שעוסקים במקדש):

(לג) "וידבר ה' אל משה לאמר: (לד) דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים לה': (לה) ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו: (לו) שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו: (לז) אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו: (לח) מלבד שבתותיכם ה' ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבותיכם אשר תתנו לה'."

והרב הדגיש שהפסוק המסיים ומסכם הוא דינים שכולם מיוחדים למקדש. ובחלק השני של הפרשה, משמע שמדובר במצוות כלליות שאינן תלויות במקדש, ושייכים בעיקר לגבולין (והבלטנו את הפסוקים שעוסקים בגבולין):

(לט) "אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: (מ) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם¹⁹ לפני ה' אלהיכם שבעת ימים: (מא) וחגתם

18. לכל זה עיין בדברי מו"ר הגאון האמיתי הרב ר' יוסף דוב סולובייציק זצ"ל שהתפרסמו במאמרו "בדין פסולי אתרוג כל שבעה", מוריה שנה א (אייר-סיון תשכ"ט), חובי ה-ו עמ' יג-יז, והתפרסמו מחדש בקובץ חידושי תורה מאת הרב ר' משה הלוי סולובייציק ובנו הרב ר' יוסף דוב הלוי סולובייציק (ירושלים, ללא תאריך [תשמ"ד]), עמ' קיד-קיט. עיין במיוחד עמ' קטו-קטז: "יש לפרש את דברי הכתוב ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר... ושמחתם לפי ה' א' שבעת ימים בתרי אנפין".

1) ציווי, ולקחתם לכם בגבולין וציווי ושמחתם במקדש מהווים מצוה אחת וחד קיום. הכתוב ושמחתם מאריך את זמן מצוות ולקחתם במקדש לשבעת ימים...

2) ציווי ולקחתם וציווי ושמחתם מייצגים שתי מצוות שונות וקיומים מיוחדים. ראה עוד מאמרו של הרב "בענין פסולי ראשון ביו"ט שני של גליות", קובץ חידושי תורה הני"ל, עמ' קמה-קנח; רשימות השיעורים על מסכת סוכה הני"ל, מהד' רצ"י רייכמן, עמ' קטו-קיט; וכן בדבריו "בפסול ד' מינים כל שבעה", מסורה, יד (תשרי תשנ"ח), עמ' לח-מ.

אותו חג לה' שבעת ימים בשנה חוקת עולם לדרותיכם בחדש השביעי תחגו אתו: (מב) **בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות:** (מג) למען ידעו דורתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם: (מד) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל¹⁹.

ומשמע שהפרשה מחלקת בין במקדש שזה המקום הראשון והראשי של חג סוכות, וכדבר משני יש גם מצוות בגבולין. ואמנם יש פסוק (מ) שמחולק לשני המקומות, גבולין (ולקחתם) ומקדש (ושמחתם). וקצת קשה, למה לא סיימו את כל ענייני המקדש בפרשה ראשונה. התשובה היא פשוטה: מפני שאי אפשר לדבר על ושמחתם בלי לדעת במה, ולכן צריך המקרא לספר קודם את מעשה המצוה של ארבע מינים שעיקרו ביום ראשון בגבולין, ורק אחר כך לומר שיש דין מיוחד לזה גם במקדש.

ראש חודש

אפילו בראש חודש יש חילוק בין מקדש לבין גבולין, וכמו שמצאנו בשיטת הרמב"ן בהשגתו לשורש הראשון של הרמב"ם בספר המצוות (מהדי רח"ד שעוועל, עמ' כב) שלמד שהלל במקדש הוא מדאורייתא, משא"כ בגבולין שמקורו במנהג:

"או [הלל] שהוא בכלל השמחה שנצטוינו בה כמו שכתוב (במדבר י', י) 'וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עלותיכם ועל זבחי שלמיכם', כי עיקר השירה בפה וכלי לבסומי קלא הוא, ונצטוינו בשמחת השיר על הקרבן ושלא בשעת הקרבן בכלל השמחה, אלא שמיעטו ראשי חדשים בגבולין מפני שאינו מקודש לחג ואינו טעון שירה".

משמע שבמקדש, במקום שיש קרבנות, ההלל הוא מן התורה. והסביר הרב סולוביצ'יק זצ"ל שהמחייב של הלל ביום טוב, לפי הרמב"ן, הוא שמחה, וכן הוא במקדש בראש חודש, אבל בראש חודש בגבולין אין מצוה שמחה ולכן ההלל בגבולין הוא רק מטעם מנהג. ומה המקור לזה? דכתיב "וביום שמחתכם... ובראשי חדשיכם... לפני ה' א-לוהיכם", היינו במקדש, ואם יש שמחה, יש הלל השלם מדאורייתא.

19. אמנם מסמיכת הפסוקים למדו חז"ל דרך ההיקש, שבמקדש לוקחים את הארבע מינים שבעת ימים; בפשוטו של מקרא, מצוות שמחה ממשיכה שבעת ימים.

עוד אמר הרב שבראש השנה חותמים "מקדש ישראל יום הזכרון". אבל במסכת סופרים (פרק י"ט, ה"ג) כתוב שמזכירים השם "ראש חודש" בהדיא ["ובראש השנה, ביום טוב מקרא קודש הזה, ובראש חדש הזה, וביום ראש השנה הזה, וביום תקע שופר הזכרון הזה"], אלא שאנו פוסקים כשיטה ש"זכרון אחד עולה לכאן ולכאן". ושאל הרב, מה יהיה אם אחד אמר בראש חודש ניסן במקום "יום ראש החדש הזה" את "יום הזכרון הזה"? בוודאי שהוא צריך לחזור ולהתפלל עוד הפעם. אבל יתכן שאם זה קרה במקדש, לא יצטרך להתפלל עוד הפעם, מפני שבמקדש קוראים לראש חודש יום הזכרון כמו שכתוב "והיה לכם לזכרון".

הוסיף הרב ששיטת הרמב"ם היא שתענית אסורה מדאורייתא בראש חודש, וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות נדרים, הל' ט:

"הנודר שיצום בשבת או ביום טוב חייב לצום, שהנדרים חלים על דברי מצוה כמו שבארנו, וכן הנודר שיצום יום ראשון או יום שלישי כל ימיו ופגע בו יום זה והרי הוא יום טוב או ערב יום הכפורים הרי זה חייב לצום ואין צריך לומר ראש חדש. פגע בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני הימים האלו הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים, הרי הן צריכין חיזוק וידחה נדרו מפני גזירת חכמים".

ידוע שנדרים חלים על דבר מצוה, אבל הרמב"ם סבור שזהו רק במצוות דאורייתא, אבל במצוות מדרבנן, ידחה נדרו מפני שבדברי סופרים צריכים חיזוק. איסור תענית בראש חודש הוא מדאורייתא. מהו האוסר? המצווה של שמחה. לפעמים מקיימים את המצווה של שמחה בקום ועשה, כגון על ידי אכילה, שתייה או אמירת הלל. ולפעמים מקיימים אותה על ידי מניעה מתענית. וכן שמעתי ממז"ר הרב זצ"ל, בשיעור שאמר בעניין חנוכה על דברי הרמב"ם בהלכות מגילה וחנוכה (פ"ג ה"ג):

"ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה".

מה פירוש "כימי הפורים"? יש שני ימים של פורים, שבאחד יש חיוב שמחה מדברי סופרים לאכול סעודה ולשתות יין, אבל בשני הימים יש קיום שמחה בשב ואל תעשה מתענית ומהספד, ולסוג הקיום הזה של שמחה התייחס הרמב"ם בביטוי "ימי הפורים"²⁰.

נמצא על פי שיטות הרמב"ם והרמב"ן שגם בראש חודש יש חיוב שמחה בין במקדש בין בגבולין, אלא שיש הבדל יסודי ביניהם: במקדש - חיוב השמחה הוא בקום ועשה של אמירת הלל, מה שאין כן בגבולין, שהשמחה היא על ידי שב ואל תעשה, להזהר מלעשות דברים שמפריעים ומפקיעים את השמחה²¹.

20. למעשה, בשנה מעוברת יש ארבע ימי פורים כאלו, וכדברי הרמב"ם הלכות מגילה וחנוכה (פ"ב, ה"ג): "שני הימים האלו שהן ארבעה עשר וחמשה עשר אסורין בהספד ותענית לכל אדם בכל מקום, בין לבני כרכין שהן עושין חמשה עשר בלבד, בין לבני עיירות שהן עושין ארבעה עשר בלבד, ושני הימים אסורין בהספד ותענית באדר הראשון ובאדר השני, אנשי כפרים שהקדימו וקראו בשני או בחמישי הסמוך לפורים מותרים בהספד ותענית ביום קריאתן ואסורין בהספד ותענית בשני הימים האלו אע"פ שאין קוראין בהן".

21. הוסיף הרב סולובייצקי זצ"ל שעל פי זה מובן למה חתן אסור בעשיית מלאכה בשבעת ימי המשתה, הרי הוא חייב לשמוח את אשתו, והוא דומה לראש חודש בגבולין. ועל פי זה רצה הרב להסביר את המנהג של איסור מלאכה בראש חודש על ידי נשים, מפני שזה מפריע בקיום השמחה. עוד בעניין ראש חודש, ראה דברי הרב בהספדו להרב זאב גולד זצ"ל, "בסתר וגלוי", דברי הגות והערכה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 166-168; הררי קדם, עמ' שי. להשלמת הנושא יש מקום להוסיף את עניין שמחת יום טוב שכבר הרבה דנו בו והעלו שיש שני מוקדים למצווה זאת: מקדש וגבולין. מצוות שמחה במקדש מתחילה רק בשחר של יום ראשון של החג מפני שכל דיני קרבנות החג מתחילים בשחר של אותו יום. לעומת זאת שמחה בגבולין, והיא להיות שמח בכל ימי החג בכל מיני שמחה, כולל הלילה הראשון של החג, וכמו שמשמע מדברי הרמב"ם בהל' יו"ט (פ"ו, הל' יז-כ), ע"ש, ומדברי הרשב"ם, פסחים (קח, ע"ב), ד"ה ידי יין יצא (בארבע כוסות) "משום שמחת יום טוב". ומו"ר הרב זצ"ל, על פי דברי הרמב"ם האלו, פיתח את הרעיון שלממי שמחה היא רק אמצאי להגיע לידי קיום שבלב של שמחה. המצוה פיזית היא לאכול שלמי שמחה או קדשים, אבל הקיום צריך להיות קיום שבלב של שמחה. ולא יתכן שאדם יאכל שלמי שמחה פעם בשבוע של סוכות או פסח, וכל יתר ימי החג יהיה עצוב. אלא הקיום שבלב ממשיך כל ימי החג, כולל הלילה הראשון. והביא הרב ראייה מאותם ראשונים שסוברים שיש מצות שמחה גם בימים נוראים ואפילו גורסים "מועדים לשמחה" בתפילת ר"ה ויוה"כ, אע"פ שאין מצוה לאכול שלמי שמחה או קרבנות בימים אלו. הקיום שבלב מתחיל כבר בליל ראשון של חג וממשיך לאורך כל ימי החג, עיין בדברי הרב י"ד סולובייצקי, שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל, חייב, ירושלים תשמ"ה, עמ' קפח-קצ.